

ALISHER NAVOIY

INTERNATIONAL JOURNAL

*A. Navoiy tavalludining 581 yillik
yubileyiga bag'ishlanadi*

TOSHKENT-2022

ISSN 2181-1490

Doi Journal 10.26739/2181-1490

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ

Tadjqiqot.uz

TOSHKENT-2022

**ALISHER NAVOIYNING 581 YILLIK
YUBILEYIGA BAG'ISHLANADI****ПОСВЯЩАЕТСЯ 581 ЛЕТНОМУ
ЮБИЛЕЮ АЛИШЕРА НАВОИ****DEDICATED TO THE 581th ANNIVERSARY
OF THE BIRTH OF ALISHER NAVOI**

Buyuk shoir va mutafakkir, atoqli davlat va jamoat arbobi Alisher Navoiyning bebaho ijodiy-ilmiy merosi nafaqat xalqimiz, balki jahon adabiyoti tarixida, milliy madaniyatimiz va adabiy-estetik tafakkurimiz rivojida alohida o'rin tutadi. Ulug' shoir o'zining she'riy va nasriy asarlarida yuksak umuminsoniy g'oyalarni, ona tilimizning beqiyos so'z boyligi va cheksiz ifoda imkoniyatlarini butun jozibasi va latofati bilan namoyon etib, yer yuzidagi millionlab kitobxonlar qalbidan munosib va mustahkam o'rin egalladi.

***O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Shavkat Miromonovich Mirziyoyev***

Бесценное творческое и научное наследие великого поэта и мыслителя, известного государственного и общественного деятеля Алишера Навои играет важную роль в истории не только отечественной, но и мировой литературы, развитии национальной культуры и литературно-эстетического мышления. В своих лирических и прозаических произведениях великий поэт, воспевая высокие общечеловеческие идеи, демонстрировал богатый лексический запас и выразительные средства родного языка, благодаря чему занял достойное место в сердцах миллионов читателей по всему миру.

***Президент Республики Узбекистан
Шавкат Миромонович Мирзиёев***

The invaluable creative and scientific heritage of the great poet and thinker, famous statesman and public figure Alisher Navoi has a special place not only in the history of our people, but also in the history of world literature, the development of our national culture and literary and aesthetic thinking. The great poet, in his poetic and prose works, with his whole charm and grace, has taken a worthy place in the hearts of millions of readers around the world, expressing the high universal ideas, the incomparable richness of words and the infinite possibilities of expression of our native language.

***President of the Republic of Uzbekistan
Shavkat Miromonovich Mirziyoyev***

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI

Bosh muharrir:

Mirzayev Ibodulla*f.f.d., professor
(O'zbekiston)*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Jabborov Nurboy*f.f.d., professor
(O'zbekiston)*ALISHER NAVOIY
XALQARO JURNALI HAY'AT A'ZOLARI:**Muhiddinov Muslihiddin***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Sirojiddinov Shuhrat***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Haqqulov Ibrohim***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Rasulov Ravshanxo'ja***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dilorom Salohiy***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Sodiqov Qosimjon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Mark Tutan***f.f.d., professor (Fransiya)***Binnatova Almaz Ulvi***f.f.d., professor (Ozarbayjon)***To'xlijev Boqijon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Shodmonov Nafas***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Ramiz Asker***f.f.d., professor (Ozarbayjon)***Yo'ldoshev Qozoqboy***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Jo'raqulov Uzoq***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Vohid Turk***f.f.d., professor (Turkiya)***Nabiulina Guzal***f.f.d., professor (Tatariston)***Ibrohim Xudoyor***f.f.d., (Eron)***Yusupova Dilnavoz***f.f.d., dotsent (O'zbekiston)***Rahim Ibrohim***f.f.d., professor (Afg'oniston)***Mirzayev Rahmatilla***y.f.n., dotsent, huquqshunos (O'zbekiston)***Muhitdinova Badia***f.f.n.dotsent (O'zbekiston)***Ruzmanova Roxila***dots., mas'ul kotib (O'zbekiston)***Narziyeva Ma'mura***kotib, o'qituvchi (O'zbekiston)*ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI ILMIY
MASLAHAT KENGASHI A'ZOLARI:**Toshqulov Abduqodir***i.f.d., (O'zbekiston)***Xalmuradov Rustam***t.f.d., professor (O'zbekiston)***Eshqobil Shukur***O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan
madaniyat xodimi, shoir (O'zbekiston)***To'xtasinov Ilhom***p.f.d. (O'zbekiston)***Rixsiyeva Gulchehra***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Benedek Peri***f.f.d., professor (Vengriya)***Ko'chiyev Ismat***publisist, O'zbekiston va Belorussiya yozuvchilar
uyushmasi a'zosi (O'zbekiston)***Olimov Karomatillo***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dadaboyev Hamidulla***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Aitpayeva Gulnora***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Rahmonov Nasimxon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Shomusarov Shorustam***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dyu Rye Andre***f.f.d., professor (Fransiya)***Pervin Chapan***f.f.d., professor (Turkiya)***Safarov Renat***f.f.d., professor (Tatariston)***Hamroyev Juma***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Ibrohimov Elchin***f.f.n., professor (Ozarbayjon)***Jo'rayev Shokirjon***F-m.f.d., professor (O'zbekiston)***Hasanov Shavkat***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Nurullo Oltoy***f.f.n., (Afg'oniston)***Xalliyeva Gulnoz***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Alim Labib***f.f.d., professor (Afg'oniston)***Nodira Afoqova***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Aftondil Erkinov***f.f.d., professor (O'zbekiston)*

Главный редактор:

Мирзаев Ибадулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Заместитель главного редактора:

Жабборов Нурбой
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

**ЧЛЕНЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
АЛИШЕРА НАВОИ:**

Мухиддинов Муслихиддин
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Сирожиддинов Шухрат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Хаккулов Иброхим
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Расулов Равшанхужа
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилором Салохий
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Содилов Косимжон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Марк Тутан
д.ф.н., профессор (Франция)
Биннатова Алмаз Улви
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Тухлиев Бокижон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Шодмонов Нафас
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Рамиз Аскер
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Юлдашев Казакбай
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Журакулов Узок
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Вохид Турк
д.ф.н., профессор (Турция)
Набиуллина Гузаль
д.ф.н., профессор (Татарстан)
Иброхим Худоев
д.ф.н., (Иран)
Юсупова Дилназов
д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Рахим Иброхим
д.ф.н., профессор (Афганистан)
Мирзаев Рахматилла
к.ю.н., доцент (Узбекистан)
Мухитдинова Бадиа
к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Рузматова Рохила
доц., отв. секретарь (Узбекистан)
Нарзиева Мамура
секретарь, преподаватель (Узбекистан)

**ЧЛЕНЫ НАУЧНОГО КОНСУЛЬТАТИВНОГО
СОВЕТА МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
АЛИШЕРА НАВОИ:**

Тошкуллов Абдукодир
к.э.д., (Узбекистан)
Халмуратов Рустам
д.т.н., профессор (Узбекистан)
Эшкobil Шукур
Заслуженный работник культуры Республики
Узбекистан, поэт (Узбекистан)
Тухтасинов Илхам
д.п.н. (Узбекистан)
Рихсиева Гулчехра
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бенедек Пери
д.ф.н., профессор (Венгрия)
Кочиев Исмаи
Публицист, член Союза писателей Узбекистана и
Беларуси (Узбекистан)
Олимов Кароматилло
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дадабаев Хамидулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Айтпаева Гулнора
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Рахмонов Насимхон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Шомусаров Шорустам
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дю Рье Андре
д.ф.н., профессор (Франция)
Первин Чапан
д.ф.н., профессор (Турция)
Сафаров Ренат
д.ф.н., профессор (Татарстан)
Хамроев Джума
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Иброхимов Элчин
к.ф.н., профессор (Азербайджан)
Джураев Шокирджон
д.ф.-м. н., профессор (Узбекистан)
Хасанов Шавкат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нурулло Олтой
к.ф.н., (Афганистан)
Халлиева Гулноз
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Алим Лабиб
д.ф.н., профессор (Афганистан)
Нодида Афокова
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Афтондил Эркинов
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Chief Editor:**Mirzaev Ibodulla***Doc. of philol. scien., professor (Uzbekistan)***Deputy Chief Editor:****Jabborov Nurboy***Doc. of philol. scien., professor (Uzbekistan)***MEMBERS OF EDITORIAL BOARD OF
INTERNATIONAL JOURNAL OF ALISHER
NAVOI:****Mukhiddinov Muslikhiddin***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Sirojiddinov Shukhrat***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Khakkulov Ibrokhim***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Rasulov Ravshankhuja***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dilorom Salokhiy***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Sodikov Kosimjon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Mark Tutan***Doc. of philol. scien., prof. (France)***Binnatova Almaz Ulvi***Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Tukhliev Bokijon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Shodmonov Nafas***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Ramiz Asker***Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Yuldoshev Kozokboy***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Jurakulov Uzok***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Vokhid Turk***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Nabiulina Guzal***Doc. of philol. scien., prtof. (Tatarstan)***Ibrokhim Khudoyor***Doc. of philol. scien., (Iran)***Yusupova Dilnavoz***Doc. of philol. scien., assoc. prof. (Uzbekistan)***Rakhim Ibrokhim***Doc. of philol. scien., prof. (Afghanistan)***Mirzayev Rahmatilla***Cand. of legal scien., assoc. prof. (Uzbekistan)***Mukhitdinova Badia***Cand. of philol. scien., assoc. prof. (Uzbekistan)***Ruzmanova Rokhila***Assoc. prof., Exec. Sec. (Uzbekistan)***Narziyeva Ma'mura***Secretary, teacher (Uzbekistan)***MEMBERS OF SCIENTIFIC ADVISORY BOARD
OF INTERNATIONAL JOURNAL OF ALISHER
NAVOI:****Toshkulov Abdukodir***Doc. of econ. scien., (Uzbekistan)***Khalmuradov Rustam***Doc. of technic. scien., prof. (Uzbekistan)***Eshqobil Shukur***Honored Worker of Culture of the Republic of Uzbekistan, poet (Uzbekistan)***Tukhtasinov Ilkhom***Doc. of pedag. scien. (Uzbekistan)***Rikhsieva Gulchekhra***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Benedek Peri***Doc. of philol. scien., prof. (Hungary)***Kochiyev Ismat***Publicist, member of the Writers' Union of Uzbekistan and Belarus (Uzbekistan)***Olimov Karomatullo***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dadaboev Khamidulla***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Aitpaeva Gulnora***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Rakhmonov Nasimxon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Shomusarov Shorustam***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dyu Rye Andre***Doc. of philol. scien., prof. (France)***Pervin Chapan***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Safarov Renat***Doc. of philol. scien., prof. (Tatarstan)***Khamroev Juma***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Ibrokhimov Elchin***Cand. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Juraev Shokirjon***Doc. of phys.-math. scien., prof. (Uzbekistan)***Khasanov Shavkat***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Nurullo Oltoy***Cand. of philol. scien., (Afghanistan)***Khallieva Gulnoz***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Alim Labib***Doc. of philol. scien., prof. (Afghanistan)***Nodira Afokova***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Aftondil Erkinov***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Саҳифаловчи: Абдулазиз Мухаммадиев****Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz**ООО Tadqiqot город Ташкент,
улицв Амира Темура пр. 1, дом-2.Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uzTadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr. 1, House 2.Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

NAVOIY VA TILSHUNOSLIK MASALALARI

1. Bayram BİLİR

ORHUN YAZITLARINDA VE ALİ ŞİR NEVAI'NIN İLK DİVANINDA OLUMLU TİP KAVRAMLAR9

NAVOIY VA JAHON ADABIYOTI

2. Ozan Yılmaz

ALİ ŞİR NEVÂ'YÎ'NİN HAMSESİNDE EMÎR HÜSREV-İ DEHLEVÎ'YE DAİR GÖRÜŞLERİ15

3. Эркинов Афтондил

АЛИШЕР НАВОИЙ ҚЎЛЁЗМАЛАРИ БУТУНЖАҲОН ФЕҲРЕСТИНИ ЯРАТИШ МАСАЛАСИ29

HAQIQAT SARI SAFAR

4. Muslikhiddin Kutbiddinovich Mukhiddinov

IMAGE OF THE PROPHET36

5. Қозоқбой ЙЎЛДОШ

ТЕРАН ТУЙГУЛАРНИНГ ЖОНЛИ МАНЗАРАЛАРИ45

MA'RIFAT YOG'DUSI

6. Салоҳий Дилором Исомиддин қизи

НАВОИЙ ИЖОДИДА ИНСОН ВА ИЖТИМОИЙ ЖАМИЯТ АХЛОҚИ МАВЗУСИ50

7. Жабборов Нурбой Абдулҳакимович

АЛИШЕР НАВОИЙ АСАРЛАРИДА “АҲЛИ МАОНИЙ” ТУШУНЧАСИНИНГ ЎРНИ ВА ИРФОНИЙ МОҲИЯТИ55

8. Нафас Шодмонов

ТАСАВВУФ АДАБИЁТИДАГИ “КЎЗГУ” ТИМСОЛИНИНГ НАВОИЁНА ТАЛҚИНИ65

9. Асрорхон Аббосов

НАВОИЙ ҲАЗРАТЛАРИ ЎРГАНГАН АСАРЛАР: “САҲИҲИ БУХОРИЙ” ДА ОДОБ-АХЛОҚҚА ДОИР ҲАДИСЛАР78

ASLIYAT UMMONI

10. Bertels Y.E.

NAVOIY VA ATTOR. Rus tilidan I.K.Mirzayev tarjiması (parcha)83

TEMURIYLAR DAVRI TURKIY VA O'ZBEK ADABIYOTI

11. Уралов Ахтам Синдарович, Холдоров Хусан Нортोजиевич

АЛИШЕР НАВОИЙ ВА ҲУСАЙН БОЙҚАРО ДАВРИ БОҒЛАРИ95

12. Холиқов Умиджон Қўчқарович, Холиқова Сайёра Қўчқаровна

НАВОИЙ ДАВРИДА ШАХМАТ ЎЙИНИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ТАРИХИДАН103

NAVOIY NASRI VA NAZMI NAFOSATI

13.Қобилов У. У.

“ЮСУФНОМА” МАВЗУСИ ВА УНИНГ АЛИШЕР НАВОИЙ ЛИРИКАСИДАГИ
БАДИИЙ ТАЛҚИНИГА ДОИР.....109

14.Холйигит Холмуродов

МУМТОЗ АДАБИЁТДА ФАРҲОД ОБРАЗИ ГЕНЕЗИСИ ВА УНИНГ НАВОИЙ
ШЕЪРИЯТИДА ИФОДАЛАНИШ АНЪАНАЛАРИ.....118

15.Murat ŞAHİN

ALİ ŞİR NEVÂÎ’NİN “MAHBÛBU’L KULÛB” ADLI ESERİNİN DEĞERLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ.....124

ILM, OLAM VA OLIM

16.Ernazarova Iroda Shavkatovna

ESHQOBIL SHUKUR – NAVOIYGA MUNOSIB IZDOSH.....134

17.Eshnazarov Sulaymon Qulmuhammad o‘g‘li

ALISHER NAVOIYNING “SAB’AT UL-ABHUR” ASARI
LUG‘ATSHUNOSLIKDA NODIR MANBA SIFATIDA.....140

TALQIN, TAHLIL VA TAQRIZ

18.O‘ngalova Guldasta

Y.E.BERTELS NAVOIY IJODI TADQIQOTCHISI.....144

NAVOIY VA TA’LIM-TARBIYA MASALALARI

19.Сирдарёхон Ўтанова

ИНСОН АХЛОҚИНИНГ РАНГЛИ МАНЗАРАЛАРИ.....151

20.Gulchehra Ahatova

“MAHBUB UL-QULUB” ASARINING BUGUNGI YOSHLARDA MA’NAVİY SIFATLAR
SHAKLLANTIRISHDAGI O‘RNI.....157

AZIZ MUSHTARIY!

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning "Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy tavalludining 580 yilligini keng nishonlash to'g'risida"gi PQ-4865-son Qarorida "Alisher Navoiy asarlarida teran ifoda topgan milliy va umuminsoniy g'oyalarning jahon tamaddunida tutgan o'rnini hamda o'sib kelayotgan yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish, ular qalbida yuksak axloqiy fazilatlarni tarbiyalashdagi beqiyos ahamiyatini nazarda tutib, shuningdek, ulug' shoir va mutafakkirning adabiy-ilmiy merosini mamlakatimizda va xalqaro miqyosda yanada chuqur tadqiq qilish va keng targ'ib etish..." lozimligi alohida ta'kidlangan.

Bu filologiya ilmi va navoiyshunoslik, xususan, adabiy ta'sir, qiyosiy adabiyotshunoslik, matnshunoslik va tarjima masalalari bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilar zimmasiga jahonning ilg'or texnologiyalari, nazariy g'oyalariga hamohang ilmiy tadqiqotlar yaratish vazifasini yuklaydi. Olimlarimizning ilmiy salohiyati, innovatsion g'oyalarini jahonda targ'ib qilish va qo'llab-quvvatlash maqsadida xalqaro nufuzga ega ushbu jurnal ta'sis etildi.

"Alisher Navoiy" deb nomlangan ushbu jurnalda navoiyshunoslik, Navoiy adabiy merosining umumjahon tamaddunida tutgan o'rnini va adabiy ta'sir masalalari bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilarni o'z maqolalari bilan ishtirok etishga taklif qilamiz.

TAHRIRIYAT**УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!**

В Постановлении №ПП-4865 Президента Республики Узбекистан Шавката Миромоновича Мирзиёева "О широком праздновании 580-летия со дня рождения великого поэта и мыслителя Алишера Навои" особо отмечается "огромное значение произведений Алишера Навои, в которых нашли глубокое отражение национальные и общечеловеческие ценности, в развитии мировой культуры, их роль в повышении интеллектуального потенциала и духовно-нравственном воспитании молодого поколения, а также в целях обеспечения дальнейшего изучения и популяризации литературно-научного наследия великого поэта и мыслителя..."

Это ставит задачи перед филологами, навоиоведами, исследователями литературного влияния, сравнительного литературоведения, текстологии и вопросов перевода создания научных исследований, соответствующих передовым мировым технологиям и теоретическим идеям. В целях пропаганды и продвижения научного потенциала и инновационных идей наших ученых учреждён данный международный журнал.

Приглашаем публиковать свои статьи в нашем журнале "Алишер Навои" отечественных и зарубежных исследователей, занимающихся изучением жизни и творчества литературы Навои, его роли в мировой литературе, проблемами литературного влияния и сравнительной поэтикой.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ**DEAR READER!**

Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Miromonovich Mirziyoyev "On the celebration of the 580th anniversary of the great poet and thinker Alisher Navoi" No PP-4865 given the invaluable role of cultivating high moral qualities in their hearts, as well as the need to further study and widely promote the literary and scientific heritage of the great poet and thinker in our country and internationally "

This puts the task of researchers in the field of philology and Navoi studies, in particular, literary influence, comparative literature, textual studies and translation, in creating scientific research in harmony with the world's advanced technologies and theoretical ideas. This internationally renowned journal was established to promote and support the scientific potential and innovative ideas of our scientists around the world.

In this magazine, called "Alisher Navoi", we invite researchers who are interested in Navoi studies, the role of Navoi's literary heritage in world civilization and literary influence to participate with their articles.

EDITORIAL

МУМТОЗ АДАБИЁТДА ФАРҲОД ОБРАЗИ ГЕНЕЗИСИ ВА УНИНГ НАВОИЙ ШЕЪРИЯТИДА ИФОДАЛАНИШ АНЪАНАЛАРИ

Холйигит Холмуродов
Жиззах давлат педагогика
институтини тадқиқотчиси

For citation: Kholmurodov Kh. GENESIS OF FARKHOD IMAGE IN CLASSICAL LITERATURE AND TRADITIONS OF ITS EXPRESSION IN NAVOI POETRY. Alisher Navoi. 2022, vol.1, issue 3, (118-123) pp.

DOI 10.5281/zenodo.5804669

АННОТАЦИЯ

Шарқ, хусусан, ўзбек мумтоз адабиётида образ-тимсоллар трансформацияси ҳодисаси ўзи бир олам ҳисобланади. Бунда семахсул образлардан бир тури хамсачилик асосида шаклланган бадиий тимсоллар саналади. Айниқса, худди шу анъана Алишер Навоий шеъриятида ниҳоятда жозибador ва кенг қўламлидир. Маълумки, Шарқ-ислом мумтоз адабиётида “Хамса” бетакрор бир ҳодиса, бадиий тафаккурнинг янги кашфиёти сифатида пайдо бўлди. Унда воқелик муайян сюжет ва қаҳрамонлар асосида юзага чиқарилган бўлса-да, ижтимоий-маънавий ҳаётнинг барча масалалари асарда яхлит ҳамда алоҳида дoston шаклларида таҳқиқ этиб берилади. Одатда хамсачилик ахлоқ-одоб ва ҳикмат фалсафаси, комил инсон сиймоси талқини, мажоз ва ҳақиқат, ишқ таърифи, одил шоҳ ва адолатли жамият тавсифи сингари барҳаёт, умрбоқий масалалар ифодасига бағишланган ўлмас анъанадир.

Ушбу илмий мақолада Алишер Навоийнинг “Фавойид ул-кибар” шеърлар девонида Фарҳод образи бадиий талқини ҳақида фикр юритилади. Унда Фарҳод образи ифодалаган поэтик манзараларнинг бадиий-эстетик хусусиятлари очиқ берилади. Шунингдек, образ трансформацияси жараёнида юзага келган тавсиф, детал ва эпизодлар илмий таҳлил этилади.

Калит сўзлар: Шарқ мумтоз адабиёти, анъана ва янгилик, Фарҳод қиссаси, образ ва тимсол, Алишер Навоий шеърияти, образ трансформацияси, ифода ва тасвир, поэтик функция, эпик ва лирик талқин.

ГЕНЕЗИС ОБРАЗА ФАРХОДА В КЛАССИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ И ТРАДИЦИИ ЕГО ВЫРАЖЕНИЯ В НАВОИЙСКОЙ ПОЭЗИИ

Холйигит Холмуродов
Научный сотрудник Джизакского
государственного педагогического института

АННОТАЦИЯ

Феномен трансформации образа на Востоке, особенно в узбекской классической литературе, – это сам по себе мир. В этом случае одними из наиболее продуктивных образов становятся художественные эмблемы, сформированные на основе симпатии. Тем более, что эта же традиция в поэзии Алишера Навои чрезвычайно привлекательна и разнообразна. Известно, что в классической литературе Востока-ислама «Хамса» предстала как уникальное явление, как новое открытие художественного мышления. Хотя действительность раскрывается на основе определенных сюжетов и героев, все вопросы общественной и духовной жизни раскрываются в спектакле в целом и в отдельных эпических формах. Обычно это бессмертная традиция, посвященная выражению жизненных проблем жизни, таких как философия морали и мудрости, интерпретация идеальной человеческой фигуры, метафоры и истины, определение любви, описание справедливого царя и справедливое общество.

В данной научной статье рассматривается художественная интерпретация образа

Фархода в сборнике стихов Алишера Навои «Фавойид уль-кибар». В нем раскрываются художественные и эстетические особенности поэтических пейзажей, представленных образом Фархода. Он также обеспечивает научный анализ описаний, деталей и эпизодов, которые происходят в процессе преобразования изображения.

Ключевые слова: Восточная классическая литература, традиция и новизна, история Фархода, образ и символ, поэзия Алишера Навои, трансформационный образ, выражение и образ, поэтическая функция, эпическая и лирическая интерпретация.

GENESIS OF FARKHOD IMAGE IN CLASSICAL LITERATURE AND TRADITIONS OF ITS EXPRESSION IN NAVOI POETRY

Kholyigit Kholmurodov
Researcher of Jizzakh State
Pedagogy Institute

ANNOTATION

The phenomenon of image transformation in the East, especially in Uzbek classical literature, is a world in itself. In this case, one of the most productive images are artistic emblems formed on the basis of sympathy. Especially the same tradition in Alisher Navoi's poetry is extremely attractive and wide-ranging. It is known that in the classical literature of the East-Islam "Khamsa" appeared as a unique phenomenon, as a new discovery of artistic thinking. Although the reality is revealed on the basis of certain plots and heroes, all issues of social and spiritual life are explored in the play as a whole and in separate epic forms. It is usually an immortal tradition dedicated to the expression of living, lifelong issues, such as the philosophy of morality and wisdom, the interpretation of the perfect human figure, the metaphor and truth, the definition of love, the description of a just king and a just society.

This scientific article discusses the artistic interpretation of the image of Farkhod in Alisher Navoi's collection of poems "Favoyid ul-kibar". It reveals the artistic and aesthetic features of the poetic landscapes represented by the image of Farkhod. It also provides a scientific analysis of the descriptions, details, and episodes that occur during the image transformation process.

Keywords: Oriental classical literature, tradition and novelty, history of Farkhod, image and symbol, poetry of Alisher Navoi, transformational image, expression and image, poetic function, epic and lyrical interpretation.

Кириш. Маълумки, Шарқ мумтоз адабиёти узок тарихий анъаналар ва бадиий-эстетик қарашлар замирида шаклланганлиги билан бошқа халқлар сўз санъатидан ажралиб туради. Айниқса, ранг-баранг услуб ва мотивлар, бир мавзу ва тимсолларнинг оҳорий-оригинал руҳда талқин этилиши, бетакрор оҳанг ва мумтоз фикр-ғоялар касб эттирилиши шарқона бадииятнинг ўзига хослигини таъминлайди. Мумтоз адабиётнинг худди шундай мислсиз талқин мавзулари ва образ-тимсоллари орасида "Фарҳод ва Ширин" қиссаси ўзининг ниҳоятда жозибadorлиги ва оламшумуллиги, тарихийлиги ва воқеийлиги, асрлар давомида ижод аҳли ва адабиёт илмининг эътиборидан тушмасдан келганлиги туфайли дунё халқларининг онгу шууридан абадий ўрин олганлиги билан бадиий адабиёт-шеъриятнинг мумтоз мавзусига айланади. У Алишер Навоий талқинида оғзаки ва ёзма адабиёт, ҳақиқат ва мажоз, тимсол ва ифода, воқелик ва ҳиссиёт уйғунлашган нодир ҳодиса сифатида шаклланади. Бу қисса ва сюжетнинг пайдо бўлиши, тараққиёти ўзига хос бир тарихий илдишларга, бадиий-тадрижий такомилга эга ҳисобланади. Шарқ адабиётида, хусусан, дostonчилигида Фарҳод қиссаси ва унга лирик талқинини ҳам қўшиб ҳисоб-китоб қилинганда бутун қўлами билан ўзи бир бадиий-эстетик жараёни ташкил қилади. Албатта, мумтоз адабиётда ҳар бир тарихий образ ва тимсол хилма-хил қарашлар, талқинлар самараси ўларок ижодий муҳит жараёнларида мустаҳкамланиб, янгиланиб, асар ва давр руҳига мослашиб борган, ўзида янги-янги ифодаларни акс эттириб келган, бироқ улар орасида Фарҳод образи сингари сермахсули ва ғоявий-бадиий жиҳатлардан ўзгаришларга учрагани кам топилади. Бу сюжет мотиви ҳамсачилик анъаналарида ифодаланиши ва Алишер Навоий ижодида эпик-лирик

талқинда ўзгача оҳанг-руҳда такомилига етгунга қадар ҳам бадиий адабиётнинг жозибадор мавзуларидан бири эди.

Шу ўринда айтиш керакки, Фарҳод образ-тимсоли талқинининг бадиий адабиётга кириб келиши бир томондан қадим шоҳлик тарихи ва “шоҳномалар” тавсифи билан ҳам боғланади. Шунинг учун унинг тарихий-воқеийлиги ҳақида ҳам мулоҳазалар юритилади. Бизга равшанки, мумтоз адабиёт-шеърятининг ғоявий-бадиий оламида набийлик, валийлик ва шоҳликка силсила сифатида доимий равишда мурожаат этиб келинади. Қуръони Карим ва бошқа илоҳий манбалар асосида пайғамбарлар тавсифи бутун мумтоз адабиётда алоҳида оламшумул ҳодиса сифатида талқин этилади. Азалдан адабиётда “Қисас ул-анбиё”лар туркуми мавжуд бўлиб келган, шу сабабли ҳам пайғамбар сиймолар унинг бадиий тимсоллари мумтоз шеърятнинг сермахсул ифода воситаларига айланган. Кейинчалик мумтоз адабиётда “форсий-туркий шоҳномалар” ва айникса, “ажам шоҳлари тарихи” анъанаси пайдо бўлди, бу анъана таъсирида шоҳлар тимсолларининг лирик ифодалари барча даврлар мумтоз шеърятида ўз ифодасини топди. Жумладан, Алишер Навоийнинг “Тарихи мулуки ажам”, “Садди Искандарий” асарлари ҳам ана шу тип асарлар гуруҳига мансубдир. Гап шундаки, айтилган таъсирида, аниқроқ қилиб айтилганда тарихий-афсонавий тафсилларга биноан сосоний шоҳларидан ҳисобланган Хусрав Парвез образи талқини жараёнида Фарҳод тимсоли ҳам вужудга келди. Бу ҳолатни Хусрав образининг кўламли эпик талқини билан боғлаш мумкин. Абулқосим Фирдавсий “Шоҳнома”си мазкур тип, яъни шоҳлар образининг бадиий талқини борасида илк адабий ёдномалардан саналади. Бу асар кейинчалик шоҳлар образи эпик талқинининг хилма-хил вариантлари юзага келишига туртки бўлиб қолмасдан, балки ҳамсачилик анъанасига ҳам ўзининг сезиларли таъсирини кўрсатади. Бу ҳақда адабиётшунос С.Тоҳировнинг “форсий-туркий дostonчилик, хусусан, ҳамсанависликни Фирдавсий таъсиридан холи ҳолда тасаввур қилиш мумкин эмас. Зеро, ҳамса таркибидаги учта сюжет (Хусрав-Ширин-Фарҳод, Шоҳ Баҳром, Искандар) бевосита шу асар таъсирида майдонга келган” [Тоҳиров Собиржон 2020: 10-13], - деган фикри эътиборлидир. Тўғри, Хусрав-Ширин-Фарҳод воқеелигига доир турли тип асарлар, афсонавий қарашлар оғзаки ва ёзма адабиётларда кўплаб учрайди. Бироқ иккинчи планда бўлса-да, Фарҳод образининг ёзма адабиётда ифода этилиши масаласида олимлар Фирдавсийнинг “Шоҳнома” достони асос бўлганлиги ҳақидаги фикрларни илгари суради. Аммо Фарҳод образининг бадиий адабиёт талқинида пайдо бўлиши ҳақида тадқиқотчилар қарашларида ранг-баранглик кузатилади. Унинг бадиий адабиётга кириб келиши узоқ тарихий жараёнлар билан боғланади. Адабиётшунос С.Эркиновнинг фикрича, “Фарҳод образи Навоийгача мураккаб бадиий тараққиёт йўлини босиб ўтган. Митра, Ардвисура каби маъбудлар қатори Фарҳод ҳам ер ости дунёсининг қадимги худоси, қурувчи ва тоштарошлар ҳомийси сифатида танилган эди. Энг қадимги инсоннинг табиат қучларига қарши қураши, ер билан боғлиқ меҳнатнинг енгиллаштирилиш йўлидаги интилишларининг марказида турган мифологик Фарҳод кейинчалик ривоят ва афсоналарга кўчган. Инсон маданиятининг муҳим белгиларидан бири – меҳнат билан боғланган меҳнат култи Ўрта Осиё, Озарбойжон, Эрон, Туркияда ҳам тарқалган эди” [С.Эркинов 1985: 34]. Ушбунинг фикримизча, Фарҳод тимсолининг Алишер Навоий шеърятида талқин этилиши мавзулари ҳам муайян маъноларда қувватлайди. Шоир лирикасида ҳам асосий эътибор “Фарҳоднинг теша билан тоғ қазизи” воқелиги рамзий-мажозий ифодаларига қаратилади ва уни рамзий равишда ишқ дарди, ранжу аламлари машаққатига менгзайди. Бундан ташқари “Фарҳод номи биринчи бор 10-аср манбаларида, жумладан, “Тарихи Табарий”да (Балъамий асари) тилга олинганлиги” ҳам айтилади. Бу маълумотларга кўра, Фарҳод Ширинни севиб қолган, шунинг учун тоғни кесиб, мўъжизалар ва мураккаб ишларни бунёд этган. Бу, шубҳасиз, Хусрав ва Ширин тарихи ва воқеасига кўшилиб, анъанавий сюжетни ривожлантирди ва ўзига хос муҳаббат учбурчагини яратди” [С.Эркинов 1985:66]. Кўринадики, ёзма бадиий ижодда Фарҳод образи Хусрав Парвез тарихи ва тавсифи билан боғланади. Шу билан бирга тарихий воқелик ёки шахсият билан бадиий тўқиманинг параллел тасвир этилиши ҳам бадиий ижод қонуниятларига зид эмаслигини, бундай тажриба адабиётнинг азалий анъаналаридан бўлиб келганлигини эътироф этиб ўтиш керак. Хусрав Парвез тарихи воқеийликка асосланган деб қаралганда ҳам, у узоқ кечмиш ва кўп асрлик ўтмишдир. Баъзи илмий-бадиий манбаларда IX асрдан бошлаб Хусрав номи кўзга ташлана бошлайди. Хусусан, Табарийнинг пайғамбарлар ва инсоният тарихига бағишланган оламшумул асари

“Тарихи русул вал-мулук”да ҳам учрайди. Алишер Навоий ҳам ўзининг “Тарихи мулуки Ажам” асарида Хусрав Парвез ҳақида фикр юритади. Эътиборли томони шундаки, Алишер Навоий айна ўринда Фарҳод ва Ширинни ҳам тилга олиб ўтади. Жумладан: “Бири улким, агарчи Шириндек оламда нодираси бор эрди, вале Фарҳоддек ҳам олам ажубаси рақиби бор эрди... Ва ани билиб Хусрав рашкдин макр била Фарҳод қатлиғи боис бўлдимки, андин машхуррокдурким, битмак ҳожат бўлғай”, - дейди [Алишер Навоий 2012:657]. Гап шундаки, кейинчалик у ҳақидаги қарашлар тарихийликдан афсонавийликка, ҳаққонийликдан бадиийликка йўғрилиб кетганлиги ҳам аниқ. Шу боис илмда Фарҳод образи халқларнинг асрий орзулари ифодаси сифатида тарихий мавзу ва талқиндаги воқеликдан бадиий тимсол сифатида ўрин эгаллаган бўлиши мумкин деган қарашлар ҳам баён этилади. Чунки жаҳон ва миллий адабиётлар тажрибаларидан аёнки, ҳар қандай тарихий мавзудаги бадиий асар ижодий тўқималардан холи бўлмайди. Иккинчи бир томондан Хусрав образининг илк дафъа кенг кўламда эпик бадиий талқини Фирдавсий ижодида намоён бўлганлиги ва шу асосда Фарҳод образи ҳам ёзма шаклда вужудга келганлиги ҳақида ҳам фикрлар кузатилади. Гап шундаки, “Шохнома”да Хусрав ва Ширин сюжети алоҳида дoston шаклида баён этилади. Унда Хусрав, Ширин, Марям, Шируя образларига эътибор қаратилади. Хусрав бош қаҳрамон бўлиб, Ширин унинг рафиқаси сифатида талқин қилинади, dostonда Шируя образи етакчи рол ўйнайди. Айна образлар ва сюжет Низомий Ганжавий талқинида ўзгача руҳда тафтиш этилади. Унда Фарҳод ёрқин бадиий образ сифатида жонли мулоқотда тасвир қилинади. Албатта, Фарҳод Низомийдан олдинги ижодкорлар томонидан ҳам эътироф этилган эди. Бироқ Низомий Ганжавий бадиий тафаккури маҳсули ўлароқ Фарҳод образи буюк ҳамсачилик анъанасига айлантирилади. Бундан кўринадики, муайян образ-тимсолнинг пайдо бўлиши, асарлар ва қарашлараро трансформацияси, бадиий тимсоллик хусусиятларининг шаклланиши ниҳоятда мураккаб жараён ҳисобланади. Умуман бадиий адабиёт ва айниқса шеърятда образнинг идеал тимсолга айланиши, типик характер касб этиши узоқ тарихий тажрибалар, талқинлар ва тафсилотлар талаб қилади. Қизиқ томони шундаки, маълум бир образнинг анъанага айланиши жараёнида сюжетлар, образлар, талқинлар, мавзулар ҳам ўзгаришларга учраб боради. Бунга Фарҳод тимсолининг мумтоз адабиётдаги тадрижий талқини яққол мисолдир. Бунга бадиий ижоднинг азалий қонуниятларидан бўлган замонавийлик, миллийлик каби талаблар ҳам кўшилади. Шундай экан, ҳар бир мавзу ёки тимсол давр-замон қарашларини, халқнинг миллий туйғуларини ифодалаб беради. Шунга кўра, Фарҳод ҳам турли даврлар ва ижодкорлар, халқлар ва адабиётлар учун хос бўлган тимсолга айланади. Алишер Навоий dostonи ёзилганга қадар бу сюжет талқини асарларда Хусрав, Ширин, Фарҳод учлиги атрофида содир бўлади. Албатта, Навоий dostonида ҳам бу учлик мавжуд бўлиб, лекин унда қаҳрамонлар мавқеида ва демакки, асар моҳиятида чуқур ўзгариш амалга оширилади. Мисол учун Низомий талқинига кўра, Хусрав ва Ширин бош қаҳрамонлар бўлиб, Фарҳод бир чинлик хунарманд сифатида тасвирланади. Унда Фарҳод “Хусравнинг маъшуқаси бўлиб Ширинга ариқ қазиб беришга ёлланади ва шу тариқа унга ошиқ бўлиб қолади. Буни билиб қолган Хусрав рашк қилиб, уни ўлдирмоқчи бўлади. Хусравнинг вазири Бузруг Умиднинг маслаҳатига биноан Фарҳодга агар Бесутун тоғини кесиб, йўл очса, Шириндан воз кечишини айтиб, алдайди ва ҳийла билан уни ҳалок қилади” [Alisher Navoiy 2016:66]. Хусрав Дехлавий талқинида эса Фарҳод шохликдан кўра касб-хунарни афзал билган Чин шахзодасидир. У Хусрав ошиқ бўлган, бироқ вафо қилмаган Ширинни кўриб, унинг илтимоси билан Бесутун тоғини қазиб сув чиқаради. Хусрав Фарҳоднинг Ширинга ишқи тушганини сезиб қолиб, уни ҳийла билан ўлдиртиради. Кўринадики, Фарҳод билан боғлиқ дастлабки dostonларда ҳам ишқ мавзуси тилга олинади, бироқ комиллик даражасига кўтарилмайди. Бу dostonлардан мурод ижтимоий масалалар талқини эканлиги бошдан оёқ сезилиб туради, кейинги босқичларда ишқ масаласи бош мақсадга кўтарилгач эса асар моҳиятида ҳам, сюжет чизиғида ҳам, характерлар мантиғида ҳам ўз-ўзидан талаб ўзгаради. Ҳазрати Алишер Навоий буни янги усулда юксак такомил даражасида талқин этиб беради ва натижада тарихий мавзунинг чуқур фалсафий-бадиий таърифга йўғрилган мажозий-ирфоний тарҳи яратилади. Мутафаккир ижодкор қисса мазмун-моҳиятинигина эмас, балки сюжет-фабула таркибини ҳам янги-янги қарашлар, образлар, талқинлар ва тасвирлар билан ифодалаб беради. Ундаги ишқ, ҳикмат, камолот, илму хунар, мифик лавҳалар, орифона туйғулар, мажоз ва ҳақиқат сингари абадий масалалар китобхонга бетакрор лаҳзаларни тақдим этади. Мисол учун

Навоий талқинида ошиқ ва маъшуқ мавжуд дунёда эмас, балки абадиётда висолга эришишига ишора қилувчи Фарҳод ва Ширин ўлими ҳақидаги эпизод мажозий ишқнинг ҳақиқат ишқига айланиши сифатида кўрсатилади. Бундай талқин атоқли олим Нажмиддин Комилов фикрича, Алишер Навоий Фарҳод воситасида мажзуби солиқ (пир таълими ва риёзатлар чекиш орқали жазбага етишган толиб) тимсолини гавдалантиришни мақсад қилган деган ҳақли қарашни илгари суришга имкон беради [Н.Комилов 2009:218]. Шу ўринда айтиш лозимки, ислом тасаввуфи ва унинг комил инсон ахлоқи ҳақидаги қарашларини эпик планда бадий акс эттириш ёки кўламли воқелик ва тимсоллар орқали рамзий ифодасини яратиш ниҳоятда мураккаб юмуш, бунга ҳар қандай ижодкорнинг ҳам қуввайи ҳофизаси етавермайди. Ҳазрати Алишер Навоий ҳамсанависликда мана шу ишни амалга оширган буюк ирода эгасидир. Бу эса Фарҳоднинг лирик талқин борасида ҳақиқий ишқ тимсоли даражасида талқин этилишига олиб келди, деб айтишимизга далил бўла олади. Кўринадик, қадим Шарқ бадий-маънавий тафаккурида дастлаб эпизодик образ сифатида кўринган Фарҳод тимсоли ва воқелиги узоқ трансформациялашув жараёнида, шунингдек, Алишер Навоий ижод қудрати билан бош масалаларни ифодаловчи етакчи воқеий қаҳрамонга айланади. Шу туфайли Фарҳоду Ширин XV аср ва ундан кейин халқона руҳият, бадий ҳаётда ишқу ошиқлик тимсоли мақомига кўтарилади. Бундан ташқари бу борада яна бир муҳим масалага эътибор қаратиш лозимдир. Шарқ мумтоз адабиётида Фарҳод образининг оддий эпизодик тасвирдан бош қаҳрамон, шунчаки воқеликдан ирфоний-илоҳий мотив даражасигача юксалиши фақат шу образ-тимсол билан содир бўлмайди. Бунда қисса сюжетидаги бошқа образ ва лавҳалар ҳам ўзгача руҳ касб эта бориши, ягона бадий-фалсафий ғоя атрофида жипслашиши талаб этилади. Алишер Навоий анъанавий “Хусрав ва Ширин” мотивини “Фарҳод ва Ширин” шаклига ўзгартириш-кўчириш учун шу талабларни ҳам мукаммал равишда удалайди. Унда шох – дунёвий шох, ошиқ – ҳақиқий ошиқ, маъшуқа – дилбар, рақиб – азалий душман, дўст – абадий дўст, ишқ – илоҳий ишқ мартабаларида талқин этилади. Шунинг учун Фарҳод ва Ширин қиссаси лирик ифодаларда рубобий қаҳрамоннинг боқий кечинма ва абадийликка дахлдор туйғуларини намоён этишда бардавом бадий тимсол вазифасини бажариб келмоқда. Алишер Навоий лирик девонларининг барчасида Фарҳод тимсолига энг кўп мурожаат этилади. Бу тимсолнинг шоир шеърлятида қўлланилиши деярли Мажнун образи талқини билан тенглашиб қолади. Гап шундаки, Навоий Фарҳод тимсолини ўз шеърлятида канча микдорда талқин этса, унда ғоявий-бадий ифода ҳам шунча микдорда ранг-баранг адабий-эстетик туйғу-ҳиссиётлар ҳосил қилади. Алишер Навоий лирикасида Фарҳод тимсоли тасвир этилганда эътибор шу тимсол орқали поэтик манзара, руҳий кечинма яратилишига қаратилади. Албатта, муайян ўринларда Фарҳод қиссаси билан боғлиқ тимсол ва деталлар ҳам тилга олинади. Бироқ уларда тимсолликдан кўра рамзийлик тасвири устунлик қилади. Масалан, шоир “Ғаройиб ус-сиғар” девонида Фарҳодни тошйўнар уста сифатида тилга олади.

Ишқ аҳли ғўристониди қабрим чу зоҳир бўлғуси,

Фарҳод анинг тошин йўнуб, Мажнун мужовир бўлғуси [Алишер Навоий 2012: 627].

Бунда лирик қаҳрамон “ўзининг қабри ишқ аҳли қабристониди зоҳир бўлса, Фарҳод унинг тошйўнари, Мажнун эса шу мазор қоровули” бўлишини таъкидлайди. Шеърда Фарҳод, Мажнун тимсолларининг келтирилиши чуқур бадий-фалсафий фикрларни рўёбга чиқаради. Аслий талқинларга биноан Фарҳод ҳам, Мажнун ҳам ишқ аҳли ғўристонидан жой олган қаҳрамонлар. Бу қабристон мангулик, яъни ҳақиқий ошиқлар абадиётини ифодаловчи бадий маконга тимсолдир. Унда қўним топиш фақат чинакам ишқ аҳлига насиб қилади, холос. Булар ошиқлар наздида йўқотиш эмас, балки топиш, висол айёмига сазовор бўлиш деб англанади. Алишер Навоий “Фарҳод ва Ширин”, “Лайли ва Мажнун” достони билан ишқнинг ана шундай муаззам талқинини қарор топтирган. Лирик қаҳрамон ўзини ошиқ, ошиқ бўлганда ҳам қабрига Фарҳод тош йўнубчи, Мажнун қоровуллик қилувчи даражадаги ишқ аҳлидан деб ҳисоблайдиган ошиқдир. Ёки шоир “Фавойид ул-кибар” девонида ишқ тоғу даштига фано бўлган ошиқ ҳақида сўз юритади.

Ул сифат ишқ-у жунун тоғ ила дашти аро иттим,

Ки на Фарҳод нишон топти, на Мажнун хабаримдин [Алишер Навоий 2012: 448].

Бу ўринда ҳам “ишқ ичра мажнунлиғ” ҳақида гап боради, ишқ қиссалари Фарҳод, Мажнун билан юз берган бўлса-да, бунда эпик тасвирлар лирик ифодаларга айланади. Байтдаги ишқ, жунун, тоғ, дашт, Фарҳод, Мажнун – булар бир-бирига боғлиқ тушунчалар бўлиб, ушбу

ишқий қиссалар дoston асосини ташкил қилади. Бу мумтоз шеърятда таносуб санъати (уядош сўзларни қўллаш) деб ҳам баҳоланади. Бунин Фарҳод ҳам, Мажнун ҳам гарчи ўзлари шу ишққа фано бўлган бўлсаларда, нишон топа олмайдиган “ишқ тоғи” ва “жунун дашти”да пинҳон бўлган ошиқ ҳоли тасвири сифатида ҳам англаш мумкин. Кўринадики, қахрамон ошиқ ҳоли аҳволини бошидан ўтказаётганлиги боис гўё Фарҳод ва Мажнун кечинмаларидан ҳам юкори бир мақомда туриб фикр юритади. Худди шундай ҳолат шоирнинг Фарҳод тимсолидан фойдаланган ҳар бир сатрида кўзга ташланади. Алишер Навоий шеърятини Фарҳод тимсоли талқин этилганда бадиий-эстетик фикрни бўрттириш учун кўпинча Мажнун, баъзан Вомиқ тимсоли билан ҳам параллел тасвир этилади. Мисол учун шоир “Бадоеъ ул-васат” лирик куллиётида Вомиқ, Фарҳод, Мажнун тимсолларини биргаликда келтиради. Бунда лирик қахрамон, яъни ошиқ ўзини ушбу ишқ аҳлига тенглаштиради.

Вомиқу Фарҳоду Мажнундеклар ул водий аро

Бўлсалар пайдо, мени ҳам ул арода истангиз [Алишер Навоий 2012:200]

Яъни ошиқ “агар Вомиқ, Фарҳод, Мажнунлар ишқ водийсида пайдо бўлсалар, мени ҳам улар орасида деб билинг”, - дейди. Албатта, “Вомиқ ва Узро”, “Фарҳод ва Ширин”, “Лайли ва Мажнун” ишқ дostonларидир, аммо уларда ишқнинг риёзиёт, жазба мақомларида турланиши ҳам ҳисобга олиниши керак. Шарқ мумтоз адабиётида ишқий мавзудаги асарлар шу тариқа фарқли жиҳатларга эга бўлади, улар эса ҳар бири масалани ўзга бир руҳиятда ифодалаб беради. Алишер Навоийнинг “Наводир уш-шабоб” лирик девонида Фарҳод ва Мажнун тимсоллари орқали санъаткор ишқнинг бошқа бир хусусиятини очиб беради. Унга кўра, “комил ишқ ошиқ элини гарчи уларнинг маъшуқаси армани ёки араб бўлса ҳам уларни Фарҳод ёки Мажнун қилади”.

Ишқи комил эли ё Фарҳод, ё Мажнун қилур,

Гар эрур маъшуқ ёхуд арманий, ёхуд араб [Алишер Навоий 2012:45].

Албатта, бу ўринда “арман” этноси Ширинга (айримлар Ширинни насроний деб биладилар), “араб” Лайлига нисбатан ишлатилганлиги маълум. Лекин иккинчи бир жиҳати ишқнинг умумбашарий ҳодиса эканлигига урғу берилади. Ваҳоланки, шайх Санъон қиссасида ҳам ишқ тарсо-насроний қиз билан содир бўлади ва комил ишққа айланади. Бундай ранг-баранг талқин ва тавсифлар Алишер Навоий шеърятини ниҳоятда кўп тасвирланади. Уларнинг ҳар бири Фарҳод тимсоли лирик талқинининг у ёки бу жиҳатини очиб бериш ва янги-янги бадиий-эстетик қарашларни юзага чиқаришга хизмат қилади.

Хулоса қилиб айтганда, Шарқ мумтоз адабиётида Фарҳод образининг вужудга келиши ва талқин этилиши анъаналари узок тарихий даврларни ўз ичига олади. Бу даврлар мобайнида образ эпик талқиндан лирикага ва аксинча шеърятдан насрга ўзгача руҳдаги поэтик лавҳаларни тақдим этилишига хизмат қилди. Шу билан бирга Алишер Навоий лирикасида Фарҳод тимсоли анъаналар боқийлигини таъминлашда, хилма-хил ғоявий-бадиий фикрлар ижросини амалга ошириш учун ҳам муҳим ўрин тутди.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Alisher Navoiy. To‘la asarlar to‘plami. Xazoyin ul-maoniy. G‘aropyib us-sig‘ar. – T.: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012. – 804 b.
2. Alisher Navoiy. To‘la asarlar to‘plami. Xazoyin ul-maoniy. Navodir ush-shabob. – T.: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012. – 768 b.
3. Alisher Navoiy. To‘la asarlar to‘plami. Xazoyin ul-maoniy. Badoye’ ul-vasat. – T.: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012. – 764 b.
4. Alisher Navoiy. To‘la asarlar to‘plami. Xazoyin ul-maoniy. Favoyid ul-kibar. – T.: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012. – 840 b.
5. Alisher Navoiy. To‘la asarlar to‘plami. Tarixi muluki Ajam. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012. – 704 b.
6. Алишер Навоий: комусий луғат. 1-жилд. – Тошкент: Шарқ, 2016. – 536 б.
7. Алишер Навоий: комусий луғат. 2-жилд. – Тошкент: Шарқ, 2016. – 480 б.
8. Комилов Н. Тасаввуф. – Тошкент: O‘zbekiston, 2009. – 448 б.
9. Тоҳиров С.Қ. Темурийлар даврида хамсанавислик. Монография. – Самарқанд: СамДУ нашри, 2020. – 172 б.
10. Эркинов С. Шарқ адабиётида Фарҳод қиссаси. – Т.: Фан, 1985. – 64 б.

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALINING AXBOROT XATI

Alisher Navoiy xalqaro jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalar chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan. Shuningdek, Amerika qo'shma shtatlarining Crossref.org tizimiga ham kiritiladi hamda har bir maqolaga doi raqami beriladi. Jurnalda quyidagi ruknlar bo'yicha maqolalar chop etiladi:

- **NAVOIY VA JAHON ADABIYOTI**
- **NAVOIY VA TILSHUNOSLIK MASALALARI**
- **TEMURIYLAR DAVRI TURKIY VA O'ZBEK ADABIYOTI**
- **BAHOSIZ BITIKLAR** (Navoiy asarlarining qo'lyozmalari, Navoiy merosi va matnshunoslik masalalari uchun).
- **ASLIYAT UMMONI** (asosan, ingliz, fransuz, nemis, rus, xitoy, yapon, koreys, hind tillariga).
- **NAVOIY NASRI VA NAZMI NAFOSATI** (Navoiy nasri va nazmiga doir tadqiqotlar uchun).
- **ILM, OLAM VA OLIM** (Navoiy ilmiy merosi va turli ilmlarga doir qarashlari uchun).
- **HAQIQAT SARI SAFAR** (Navoiyning falsafiy qarashlari).
- **MA'RIFAT YOG'DUSI** (Navoiy va islom ma'rifati, Navoiyning diniy-ma'rifiy qarashlari, Navoiy va tasavvuf).
- **NAVOIY POETIKASI** (Fasohat, balog'at, badiiyat, aruz va qofiya bilan bog'liq masalalar).
- **TURKIY MUMTOZ ADABIYOT TADQIQI VA UNING BOSHQA ADABIYOTLAR BILAN QIYOSI**
- **NAVOIY VA ADABIY TA'SIR MASALALARI**
- **NAVOIY VA TA'LIM-TARBIYA MASALALARI**

MAQOLALARGA QO'YILADIGAN TALABLAR:

- maqola 10-15 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- maqolalar **o'zbek, turk, tojik, rus, ingliz, fransuz** tillarida qabul qilinadi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
 1. Maqola sarlavhasi.
 2. Muallifning F.I.SH., lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o'qish) joylari, viloyat, respublika va elektron pochta adresi to'liq keltiriladi.
 3. Annotatsiya (maqolaning qisqacha mazmun va maqsadi, 100-150 ta so'zdan iborat bo'lishi lozim) **o'zbek, rus, ingliz** tillarida beriladi.
 4. Tayanch so'z va iboralar **o'zbek, rus, ingliz** tillarida (7-10 so'zdan iborat bo'lishi kerak).
 5. Kirish (Introduction)
 6. Asosiy qism (Main part)
 7. Natijalar va muhokama (Results and Discussions)
 8. Xulosalar (Conclusions)
 9. Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi (15-20 ta adabiyot).
- maqola Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, 1 intervalda tayyorlanadi;
- havola(snokalar)lar katta qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi [Mo'minov 2020: 25] shaklida keltiriladi;
- maqola tomonlari chap: 3 sm, o'ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm;
- maqolada keltirilgan ma'lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko'chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas'uldir.
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan **tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi**;
- tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.
- jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.
- Maqola so'ngida mualliflar(lar) telefon raqamini kiritishlari shart.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Toshkent shahri Amir Temur ko'chasi Matbuot;
Samarqand shahri Universitet xiyoboni 15, SamDU filologiya fakulteti
Tel.: +99891 527 68 22 Telegram raqami: +99891 527 68 22
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ИНФОРМАЦИОННОЕ ПИСЬМО МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА “АЛИШЕР НАВОЙ”

Международный журнал “Алишер Навои” включен в перечень научных изданий, рекомендованных ВАК Республики Узбекистан для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD) и доктора наук (Д.б.н.). Он также будет включен в систему Crossref.org в США, и каждой статье будет присвоен номер DOI. Статьи для публикации в журнале принимаются по следующей тематике:

- **НАВОЙ И ВСЕМИРНАЯ ЛИТЕРАТУРА**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ**
- **ТЮРКСКАЯ И УЗБЕКСКАЯ ЛИТЕРАТУРА ЭПОХИ ТЕМУРИДОВ**
- **БЕСЦЕННЫЕ РУКОПИСИ** (рукописи произведения Навои, проблемы наследия Навои и текстологии)
- **ОКЕАН МЫСЛЕЙ** (переводы произведений Навои на английский, французский, немецкий, русский, китайский, японский, корейский, индийский языки)
- **ИЗЫСКАННОСТЬ ПРОЗЫ И ПОЭЗИИ НАВОЙ** (для исследований в области прозы и поэзии Навои)
- **НАУКА, МИР И УЧЕНЫЙ** (научное наследие Навои и его научные взгляды)
- **ПУТЬ К ИСТИНЕ** (философские взгляды Навои)
- **ДУХОВНОЕ ОЗАРЕНИЕ** (Навои и ислам, нравственно-духовные воззрения Навои, Навои и суфизм)
- **ПОЭТИКА НАВОЙ** (вопросы поэтики, системы аруз, ритмики и рифмы)
- **ИССЛЕДОВАНИЕ ТЮРКСКОЙ КЛАССИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ И ЕГО СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ЛИТЕРАТУРНОГО ВЛИЯНИЯ**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ВОСПИТАНИЯ И ОБРАЗОВАНИЯ**

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ:

- Объем статьи: около 10-15 страниц;
- Статьи принимаются на **узбекском, турецком, русском, английском и французском языках**;
- Структура статьи:
 1. Название статьи.
 2. И.Ф.О. автора, должность, научная степень, место работы (учёбы), область, республика, электронная почта.
 3. Аннотация (краткое содержание и цель статьи, статьи в объеме 100-150 слов) на **узбекском, русском и английском языках**.
 4. Ключевые слова и выражения на **узбекском, русском и английском языках** (7-10 слов).
 5. Вступление (Introduction)
 6. Основная часть (Main part)
 7. Результаты и обсуждение (Results and Discussions)
 8. Заключение (Conclusions)
 9. Литература (References) в алфавитном порядке (15-20 наименований).
- Шрифт текста – Times New Roman; размер — 14 пунктов; межстрочный интервал — 1,5;
- Сноски приводятся в квадратных скобках с указанием *фамилии автора – года издания – страницы* [Мўминов 2020: 25];
- Параметры страницы: слева 3 см, справа 1,5 см, сверху и снизу по 2 см;
- Ответственность за научную обоснованность, достоверность приведенных в статье данных и оригинальность несут авторы статьи.
- Статьи проходят обязательную экспертизу. В журнале публикуются **статьи, рекомендованные экспертами к публикации**;
- Нерекомендованные публикации статьи не публикуются и не возвращаются авторам.
- В одном номере журнала публикуется только 1 статья автора.
- В конце статьи необходимо указать контактный номер автора.

НАШИ КОНТАКТЫ:

Ташкент, проспект Амира Темура, улица Матбуотчилар;
Самарканд, Университетский бульвар, 15, факультет филологии СамГУ
Тел.: +99891 527 68 22 Телеграм номер: +99891 527 68 22
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ALISHER NAVOI INTERNATIONAL JOURNAL INFORMATION LETTER

Alisher Navoi International Journal is included in the list of scientific publications recommended by the Higher Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan for publication of the main scientific results of the dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Science (DSc). It will also be included in the Crossref.org system in the United States, and each article will be assigned a DOI number. The magazine publishes articles on the following sections:

- **NAVOI AND WORLD LITERATURE**
- **NAVOI AND LINGUISTIC ISSUES.**
- **TURKISH AND UZBEK LITERATURE OF THE TEMURIDS PERIOD**
- **INVALUABLE ESSAYS** (for manuscripts of Navoi's works, Navoi's heritage and textual issues).
- **ORIGINAL WORK** (mainly in English, French, German, Russian, Chinese, Japanese, Korean, Hindi).
- **BEAUTY OF NAVOI PROSE AND POETRY** (for research on Navoi prose and poetry).
- **SCIENCE, THE WORLD AND SCIENTIST** (for Navoi's scientific heritage and views on various sciences).
- **JOURNEY TO THE TRUTH** (Navoi's philosophical views).
- **THE LIGHT OF ENLIGHTENMENT** (Navoi and Islamic enlightenment, Navoi's religious-enlightenment views, Navoi and mysticism).
- **NAVOI POETICS** (Issues related to eloquence, maturity, art, rhyme and rhyme).
- **RESEARCH OF TURKISH CLASSICAL LITERATURE AND ITS COMPARISON WITH OTHER LITERATURE**
- **NAVOI AND LITERARY INFLUENCE ISSUES.**
- **NAVOI AND EDUCATIONAL ISSUES.**

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

- the article is presented in 10-15 pages;
- Articles are accepted in **Uzbek, Turkish, Tajik, Russian, English, French;**
- Structure of the article:
 1. Article title.
 2. Full name of the author, position, academic title, place of work (study), region, republic and e-mail address.
 3. Annotation (brief content and purpose of the article, should be 100-150 words) is given in **Uzbek, Russian, English.**
 4. Key words and phrases in **Uzbek, Russian, English** (should be 7-10 words).
 5. Introduction
 6. Main part
 7. Results and Discussions
 8. Conclusions
 9. References - listed in alphabetical order (15-20 references).
- The article is prepared in Times News Roman font, 14 sizes, 1 space;
- references are given in parentheses in the form of the author's name - date of publication - page [Muminov 2020: 25];
- sides of the article left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm;
- The author (s) are responsible for the scientific validity, reliability and copying of the information and evidence presented in the article.
- Articles will be examined. Only articles recommended by experts will be published in the journal;
- Un recommended articles will not be published and will not be returned to the authors.
- Only 1 article by the author is published in 1 issue of the magazine.
- The author (s) must enter a phone number at the end of the article.

ADDRESS:

Tashkent city, Amir Temur street Press; Samarkand University Boulevard 15,
SamSU Faculty of Philology Phone: +99891 527 68 22
Telegram number: +99891 527 68 22 E-mail: alishernavoi2020@mail.ru

NAVOIYNI ANGLASH

Tarix, degani bu – jang-jadal emas,
So‘zdir u, so‘zlarda aks etgan ma’no.
Balki turkiyni ham birov til demas,
Navoiy nazmidan tuymasa navo.

Uyg‘oq shuur bilan xayolga tolsak,
Navoiy va imon – egiz tushuncha.
Shoirlar biz qancha yaqin borolsak,
Xudoga yaqinlab borurmiz shuncha.

El g‘amin o‘ylagan bari bir o‘lmas,
Uni kutar doim taqdir alomat.
Bu teran nolalar hech qachon so‘lmas,
Ko‘ngilni avaylab-asrar salomat.

«Ey, Navoiy», deya chorlar o‘zini
Muhabbat yo‘liga, mehr yo‘liga.
«Ey, Navoiy» – jahon ochar ko‘zini,
Tilla tushgan kabi gadoy qo‘liga.

«Ey, Navoiy» – quyosh tushar samodan,
Ketar poy-piyoda ufqlar oralab.
Yurak entikadi toza havodan,
Metin dardlarini tilka-poralab.

Avlod-avlodlarga hamisha yor u,
Turli xalqlar aro raso qaddimiz.
«So‘zimni eshit», – deb bizlarga zor u,
«Biz ham zor», – deyishga bormi haddimiz?

Shukur Qurbon

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ALISHER NAVOIY. SHANXAY. SHANXAY UNIVERSITETI BOG'I
Haykal Ravshan Mirtojiyev va Ye Qing muallifligida 2017-yilda yaratilgan.

АЛИШЕР НАВОИ. ШАНХАЙ. САД ШАНХАЙСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
Статуя создана в 2017 году Равшаном Миртожиевым и Ёе Кингом.

ALISHER NAVOI. SHANGHAI. SHANGHAI UNIVERSITY GARDEN
The statue was created in 2017 by Ravshan Mirtojiyev and Ye Qing.